

Keelekasutusest Eesti kõrghariduses, sh Eesti keeleseisundist

Tõnu Tender

eesti keele instituudi direktor

Nüüd oma ülikool, nüüd oma teadus.
Ei enam umbmeelne, -keelne batjuška *pater*.
Nüüd o m a keele, meelega *alma mater*.

Kalju Lepik

Eesti keele arendamise strateegiline kavandamine sai alguse paarkümmend aastat tagasi: 1998. aasta 21. aprillil otsusega andis Vabariigi Valitsus haridusministeeriumile ülesande koostada eesti keele arendamise strateegia. Selle otsuse alusel sündisid hiljem nii Eesti Keelenõukogu kui ka „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010”.

Peagi on lõppemas teisegi strateegilise tegevuskava „Eesti keele arengukava 2011–2017” aeg ning koostamisel on kolmas taoline strateegia aastateks 2018–2027. Lõppeva arengukava hindamiseks ja uue strateegia koostamiseks tellis haridus- ja teadusministeerium (HTM) keeleseisundi uuringu, mille koostas Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE koostöös Balti uuringute instituudi (IBS) ning Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudiga. Uuringu autorid on projektijuht ja analüütik Maarika Lukk, eksperdid Kadri Koreinik, Kristjan Kaldur ja Virve-Anneli Vihman ning analüütikud Anneli Villenthal, Kats Kivistik, Martin Jaigma ja Anastasia Pertšjonok.¹

Eesti keeleseisundi uuringu eesmärk oli välja selgitada eesti keele ja võõrkeelte staatus, maine ning õppe, uurimise ja arendamise olukord, võttes arvesse seniseid keelestrateegiaid, nende rakendamisega seotud

¹ Vt aruanne. Mai 2017, 121 lk, <http://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/keeleseisund.pdf>; aruande kokkuvõte: http://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/keeleseisund_kokkuvote.pdf.

kogemusi (sh vahehindamisi ja seiret), keelevaldkonna ja seotud valdkondade (rände-, sotsiaal-, haridus- jt) uuringuid, valdkondlikku statistikat (sh registritepõhist), kõrgkoolide õppekavasid, arvamusiidrite ja partnerite arvamust (lk 8).² Uuringu autorite arvates ei olnud mõistlik koostada meetmetepõhist analüüsi, sest meetmed on sisu ja tegevuste poolest eri mahu ja tähtsusega ning osaliselt kattuvad (lk 11). Seetõttu toetus uuringumeeskond HTM-i väljatöötatud arengukava ettepanekule ning uurimistöe jaotati neljaks valdkonnaks: keelte staatus ja maine, keeleõpe, eesti keele uurimine ja eestikeelne teadus ning keeletaristu.

„Eesti keelesaatus“ annab huvilistele ülevaate valdkonna olukorrast: õigusaktidest, arengukavadest, programmidest, uuringutest jne. Lugejal tuleks uuringut lugedes siiski kriitiliselt suhtuda nii mõnegi informandi (valdkonna eksperdi) arvamustesse, need võivad vähemteadlikku lugejat eksitada.

Siinse kirjutise eesmärk ei ole tervet keelesaatusi uuringut kajastada ega kritiseerida, vaid juhatada sisse Virve-Anneli Vihmani artikkel. Virve-Anneli Vihman on seisundiuuringus analüüsinud kõrghariduse keelekasutust. Kõrghariduse keelepoliitika on, tõepoolest, uute põlvkondade keelehoiakute ja -kasutuse kujundamisel üks olulisima mõjuga valdkondi. Vihmani kirjutise täienduseks on asjakohane märkida, et juba paarikümne aasta eest toimus ajakirjanduses teaduskeelealane diskussioon. Selle algatas 1998. aastal akadeemik Peeter Tulviste (Tulviste 1998; Tulviste 1999), kelle hinnangul valitseb suundumus ühe teaduskeele – inglise keele – poole, st „teadust tehakse, teadusest räägitakse, teadust õpetatakse, teadustöid avaldatakse ja loetakse ikka enam ühes [inglise] keeles“. Seetõttu „on ülim aeg küsida, mida võidab ja mida kaotab ükskeelsusega teadus ise; mida teaduse tegija ja tarbija; mis oleks riigi ja rahvuskultuuri seisukohast mõistlik poliitika teaduse keele või keelte asjus“. Akadeemiku arvates oleks meie teadlaste konkurentsivõime tõstmiseks vajalik suurendada koolides ja ülikoolis inglise keele õpetamise osatähtsust. Samas tuleks teadurilt ja õppejõududelt nõuda ingliskeelsete publikatsioonide kõrval eestikeelseid üllitisi (Tulviste 1998).

Peamiselt Sirbi veergudel toimunud diskussioonis osalesid Valter Lang (1998; 1999), Hillar Aben (1999), Ea Jansen ja Heldur Palli (1999), Mati Rahu (1999), Ago Künnap (1999) ning Rein Taagepera (1999).

² Uuringu meetodeid vt lk 11.

Sirbi diskussiooni jätkuna peeti 30. novembril 1999. aastal eestikeelse Tartu ülikooli 80. aastapäeva ürituste raames rahvusvaheline konverents „Rahvuskeel globaliseeruvus kõrghariduses” (Kingisepp 2000; Erelt 2000).

Tallinna Teadlaste Maja (koos Emakeele Seltsiga) korraldas 2001.–2002. aastal seitsmest arutelust koosneva diskussioonisarja „Eesti teaduskeel ja Euroopa Liit” ja sama pealkirjaga konverentsi ning avaldas konverentsi kogumiku (2002).

Nende aastate jooksul on inglise keel saavutanud sisuliselt *lingua franca* staatuse ning eesti kõrghariduse ja teaduskeele tuleviku teemal arutlemine on taas üliaktuaalne teema ... Noorema põlvkonna teadlaste hulgas leidub neidki, kelle arvates peaks eesti teaduskeel, seega vist ka kõrghariduse keel, surema, ning mida varem, seda parem (Niitsoo 2016).

Kindlasti on võimalik mõneti optimistlikum tulevik, mis eeldab eesti teadus- ja kõrghariduskeele väärtustamist nii õiguslikult kui ka rahaliselt ning nõuab teadlastelt, haritlaskonnalt ning poliitikuilt – kogu ühiskonnalt – sihikindlat ja mõtestatud tööd.

Viidatud kirjandus

- Aben, Hillar 1999. Miks ma toimetan ingliskeelset ajakirja. – Sirp, 12. II, lk 3.
- Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010, <http://www.eki.ee/keelenoukogu/>
- Eesti keele arengukava 2011–2017, <http://ekn.hm.ee/eesti-keele-arengukava-2011-2017>.
- Eesti keeleseisund. Aruanne. Mai 2017. Tartu Ülikool. RAKE. Balti Uuringute Instituut, 121 lk aruanne: <http://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/keeleseisund.pdf>.
- Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit. Tallinn: Tallinna Teadlaste Maja 2002.
- Erelt, Mati 2000. Eestikeelse kõrghariduse vajalikkusest. – Emakeele Seltsi aastaraamat 44–45. Tartu, lk 77–81.
- Jansen, Ea; Palli, Heldur 1999. Veel kord teadusest ja keelest. – Sirp, 19. III, lk 18.
- Kingisepp, Valve-Liivi 2000. Miskeelne teadus ja kõrgharidus? – Keel ja Kirjandus 5, lk 379–383.
- Künnap, Ago 1999. Eesti rahvuslikust ja teaduslikust alaväärsuskompleksist. – Sirp, 23. IV, lk 19.
- Lang, Valter 1998. Miks ma (ikka veel) kirjutan eesti keeles? – Sirp, 18. XII, lk 6.
- Lang, Valter 1999. Rahvuslikust alaväärsuskompleksist teaduses. – Sirp, 12. III, lk 3.

- Niitsoo, Margus 2016. Mida kiiremini eesti teaduskeel sureb, seda parem, <http://novaator.err.ee/v/teaduselu/bbab3e96-7dca-4435-9ab7-548685175cfc/margus-niitsoo-mida-kiiremini-eesti-teaduskeel-sureb-seda-parem>
- Rahu, Mati 1999. Kas ikka tõesti teaduse alaväärsuskompleks? – Sirp, 23. IV, lk 3.
- Taagepera, Rein 1999. Alusuuringud ja provintslus. – Sirp, 28. V, lk 3.
- Tender, Tõnu 2001. Eesti teaduskeel ja Euroopa Liit. I diskussioon. – Keel ja Kirjandus 9, lk 663–665.
- Tender, Tõnu 2002a. Eesti teaduskeel ja Euroopa Liit (II). Arstiteaduse ja loodusteaduste keel. – Keel ja Kirjandus 3, lk 214–216.
- Tender, Tõnu 2002b. Eesti teaduskeel ja Euroopa Liit (III). – Keel ja Kirjandus 5, lk 376–379.
- Tender, Tõnu 2008. Kolm on kohtu seadus.!? Euroopa Liidu mitmekeelsuspoliitika suundumustest. – Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa. Koost. Urmas Sutrop ja Jüri Valge. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2008, lk 145–162.
- Tomusk, Ilmar 2001. Eurointegratsioon ja Eesti keelepoliitika. Magistritöö. Juhendaja professor Ülo Kaevats, Tallinn (Tehnikaülikool).
- Tulviste, Peeter 1998. Kas inglise keel jätab teaduses ruumi emakeelele. – Eesti Päevaleht, 15. XII, lk 2.
- Tulviste, Peeter 1999. Teaduse keelest. – Sirp, 15. I, lk 18.

OK